

Posudek habilitační práce v rámci habilitačního řízení

Vysoká škola, fakulta: **Filozofická fakulta Univerzity Karlovy**

Studijní obor: **Klinická psychologie**

Uchazeč: **PhDr. Jaroslava Dosedlová, Dr.**

Název habilitační práce: **Optimismus a jeho role v kontextu zdraví**

Oponent: **Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.**

Pracoviště: **Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové**

Obecná charakteristika práce

Hodnocená práce je členěna - mimo *Úvodu* a *Shrnutí a závěru* – na pět základních kapitol:

- 1) *Optimismus a pesimismus z historického hlediska* (+ 3 podkapitoly);
- 2) *Současné psychologické teorie optimismu* (+ 6 podkapitol);
- 3) *Konstrukty optimismu a pesimismu v empirických studiích* (+ 6 podkapitol);
- 4) *Na cestě mezi optimismem a zdravím* (+ 6 podkapitol);
- 5) *Optimismus a pesimismus v kulturním kontextu* (+ 1 podkapitola).

Text práce čítá 165 stran. Vedle zmíněných kapitol práce obsahuje Summary (s. 140 – 146), Literaturu (s. 147 – 162) a Věcný rejstřík (s. 163 – 165).

Cíle habilitační práce

Cíle habilitační práce jsou dány hledáním odpovědí na dvě základní otázky, které si J. Dosedlová klade v jejím z *Úvodu*: „*Je optimismus pro zdraví a dlouhý život (ve zdraví) výhodou, či spíše rizikem? Starají se lépe o své zdraví (čeští) optimisté, nebo pesimisté*“ (s. 9). V podkapitole 4.5 *Vztah mezi optimismem a zdravím* tyto základní otázky rozvádí: *Jsou (optimisté) aktivnější ke svému zdraví, nebo naopak podceňují příznaky nemoci a nutnost prevence či pravidelné léčby? Pokud optimismus ovlivňuje fyzické zdraví, tak skrze jaké mechanismy*“ (s. 95). Odpověď na zmíněné otázky nacházíme ve výsledcích jedenácti původních empirických studií, které jsou autorkou pečlivě zdokumentovány a zasvěceně interpretovány.

Obsah práce

V habilitační práci J. Dosedlové je pouze první kapitola *Optimismus a pesimismus z historického hlediska* „čistě“ teoretická. Je rozdělena na tři podkapitoly, ve kterých se autorka věnuje *Optimismu a pesimismu v náboženských systémech* a témuž jako filozofickým kategoriím. Ve třetí subkapitole jsme seznámeni s *Počátky optimismu a pesimismu v psychologii*. Je zde především odkázáno na S. Freuda a W. Jamese.

Ve druhé kapitole jsou představeny soudobé psychologické teorie optimismu a také první autorčina empirická studie věnovaná *Optimismu jako pozitivní iluzi u současných adolescentů*. Nicméně těžiště kapitoly - s ohledem na další výzkumy (viz 3. kapitola) - shledáváme v definování pojmů ve spojení s navazujícími teoriemi optimismu a nástroji jejich měření. Patří sem nerealistický optimismus (resp. komparativní optimismus), teorie dispozičního optimismu v podobě jednofaktorového a dvoufaktorového modelu a optimismus jako explanační styl se svými charakteristikami (trvalost, pronikavost, personalizace). Dále je nám přiblížen defenzivní pesimismus a strategický optimismus a kapitola vyúsťuje v pojednání o naději, která je s optimismem/pesimismem určitým způsobem provázána. Už na tomto místě je třeba konstatovat, že autorka zpracovává zvolené téma velmi fundovaně a rozebíraná kapitola vytváří velmi dobré východisko pro prezentaci následujících empirických studií.

3. kapitola nazvaná *Konstrukty optimismu a pesimismu v empirických studiích* obsahuje 5 empirických studií představených ve standardizované formě: cíl studie, metoda, výzkumný soubor, použité nástroje, způsob získání a zpracování dat a výsledky a jejich interpretace. Výsledky prvních čtyř studií J. Dosedlová shrnuje v podkapitole 3.5. Povýtce jsou výstupy výzkumů očekávané. Např. zjištění, že dispoziční optimismus koreluje negativně s úzkostností a naopak pozitivně s defenzivním pesimismem. Mezi limity těchto studií autorka řadí skutečnost, že respondenty byli pouze vysokoškolští studenti. Tato specifická výzkumného souboru se týká i dalších autorkou v textu prezentovaných výzkumů. Určitě by stálo za pokus zamyslet se modelově, k jakému posunu by ve výsledcích došlo, kdyby byly vzorky věkově i z hlediska stupně vzdělání vyvážené.

V kapitole 3.6 jsme seznámeni s rozsáhlejší studií z hlediska sledovaných proměnných, počtu použitých výzkumných nástrojů i velikosti výzkumného souboru (1774 osob). Je věnována modelu optimismu, vztahu optimismu a naději. V závěrečné části 3. kapitoly shrnuje autorka svá zjištění v komparaci s obdobně zaměřenými výzkumy. Dokládá, že ne vždy jsou pojímány ve smyslu běžně užívaného významu. Upozorňuje, že v charakteristice pozitivních projevů optimismu panuje celkem shoda, ale je poněkud opomíjena jeho stinná stránka (např. sklon k rizikovějšímu chování).

Jádro hodnocené habilitační práce v souladu s jejím názvem a formulovanými otázkami (viz výše) nacházíme ve 4. kapitole, která nese název *Na cestě mezi optimismem a zdravím*. Jaroslava Dosedlová v prvních třech kapitolách precizně vymezuje pojmy zdraví a nemoc, rozebírá determinanty zdraví a odlišuje chování, které zdraví ohrožuje a podporuje. Vytváří si tím předpolí pro prezentaci studie č. 7, 8, 9 a 10. Ve všech těchto studiích pracuje

s následujícími definovanými faktory (komponenty), které souvisí se zdravím: *zdravé stravování, duševní hygiena, pravidelný režim, pohybová aktivita a vyhýbání se návykovým a škodlivým látkám*. Ve studii č. 9 byly „přidány“ dvě proměnné: *Prevence a expozice slunci a škodlivým látkám*.

Ve studii označené číslicí 7 zkoumala chování související se zdravím ve vazbě na věk respondentů. Výzkumný soubor (N = 1268) byl rozdělen do čtyř věkových kategorií s převahou nejmladší 20 – 35 let (51,2%). Dáváme k úvaze, jak mohly být výstupy výzkumu ovlivněny skutečností, že polovina respondentů byla svobodných, tedy bez někdy „limitujících“ závazků. Na straně 90 autorka shrnuje: „*S věkem narůstá pravidelnost každodenního režimu, roste také snaha stravovat se zdravě a naopak klesá konzumace alkoholu, nikotinu a dalších návykových látek. Naopak s přibývajícím věkem klesá míra pohybové aktivity.*“ J. Dosedlová v dané souvislosti zdůrazňuje, že preventivní programy u věkově starších skupin by se měly výrazně soustředit na podporu pohybových aktivit.

Zaměření další studie spočívalo v identifikaci *Prediktorů subjektivních zdravotních stesků*. K výzkumu byla použita baterie výzkumných nástrojů: v předchozí studii využitá *Škála chování souvisejícího se zdravím, Inventář zdravotních stesků, Test životní orientace, Dotazník defenzivního pesimismu a Gordonův osobnostní profil*. Použité nástroje uvádíme, abychom ilustrovali sofistikovanost konceptu studie i náročnost při zpracování výstupních dat. Z výsledků zaujme fakt, že ženy vykazují vyšší míru subjektivních zdravotních stesků. Na s. 106 autorka uvádí, že ženy „*mají jiný práh pro to, kdy a jak si stěžovat*“ Co je míněno oním jiným prahem? Jako důležité pozitivní proměnné, které redukuje „zdravotní stesky“ se jeví být: emocionální stabilita, péče o psychickou pohodu pravidelný režim a zdravá strava. Z výsledků studie 9 a 10 je zajímavá shoda v tom, že „*míra dispozičního optimismu predikovala pouze péči o duševní hygienu*“ (s. 122).

Nicméně právě toto zjištění nedalo autorce spát, neboť v zahraničních studiích „*se vyšší míra optimismu pojí s vyšší aktivitou obecně i specificky ve vztahu k vlastnímu zdraví*“ (s. 122).

Tím se dostáváme k závěrečné 5. kapitole. J. Dosedlová hledá příčiny zmíněných rozdílů v kulturních odlišnostech. Bere si na pomoc Hofstedův model šesti dimenzí hodnotových preferencí. Vše následně vyústí v komparativní studii č. 11 *Dispoziční optimismus ve vztahu k chování souvisejícímu se zdravím v ČR a USA*. Byť byly výzkumné soubory na obou stranách skromnější (N = 88), rozdíl se potvrdily: „*dispoziční optimismus je v USA asociován s mnohem širším rozsahem chování, které se zdravím souvisí, než v ČR*“ (s. 131). Rozbor příčin tohoto interkulturního rozdílu bude vítaným tématem při rozpravě v rámci obhajoby habilitační práce.

Formální úroveň práce

Po formální stránce lze hodnotit práci velmi pozitivně. Nenarazili jsme na žádné nedostatky. Nadprůměrnou známku přidělujeme i jazykové a stylistické úrovni habilitační práce.

Shrnutí

Hodnocená habilitační práce představuje nepochybně významné obohacení a přínos k zvolenému tématu. Práce je zpracována po obsahové, metodologické, metodické i formální stránce na vysoké úrovni. Toto kladné hodnocení by zřejmě nebylo možné vyslovit, pokud by se PhDr. J. Dosedlová, Dr. tématem optimismu ve vztahu ke zdraví dlouhodobě a soustavně nezabývala. Jako doklad slouží čtyři realizované projekty GA ČR (první v letech 2002 – 2004!). Na to se samozřejmě váže nadprůměrná metodologická vybavenost, oddanost tématu a schopnost týmové spolupráce.

Drobná připomínka se týká nezaujímání hodnotícího přístupu k jednotlivým koncepcím, teoriím a výzkumným instrumentům. Přeci jen se dá předpokládat, že některé koncepty jsou badateli/badatelce bližší a na jiné nahlíží kritičtěji. Např. hledisko praktické užitečnosti. S tím souvisí určitý stupeň nepřehlednosti v prezentovaných datech. Věci by možná pomohly tabulky, které zpřehledňují témata, autory a výzkumy v jednotlivých oblastech autorčina zájmu.

Otázky k obhajobě habilitační práce:

- 1) Které výsledky svého zkoumání považujete za nejobjevnější a kterými cestami se v dalším výzkumu chystáte vydat?
- 2) Jak komplikující/nekomplicující proměnnou bylo pracovat s pojmy, které jsou vedle odborné roviny používány v tzv. běžné řeči (optimismus, pesimismus; optimista, pesimista)?
- 3) Co vytěžit z realizovaných výzkumů pro posílení zdraví a prevenci vůči onemocnění v obecné rovině a také s ohledem na pohlaví a věk české populace?

Závěr

Předkládaná habilitační práce PhDr. Jaroslavy Dosedlové, Dr. splňuje požadavky kladené na habilitační řízení v oboru Klinická psychologie a přináší nové vědecké poznatky. Proto ji doporučuji k dalšímu řízení a po úspěšné obhajobě udělení vědecko-pedagogického titulu docent.

V Hradci Králové, 12. 5. 2020


Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.